

Erindringer i tide

Af Peter Jeppesen.

Det kan måske synes dristigt og ganske overflødigt nu at offentliggøre, hvad en dreng, født så sent som 1913, i Løgumkloster, måtte have af erindringer fra første verdenskrig. Emnet er rigeligt behandlet i forvejen inden for den genre, og det følgende bidrager ingenlunde til en udvidelse af vor faktiske viden om denne krig. Følgende spredte erindringsglimt kan kun vente at påkalde interesse, fordi de er søgt gengivet, som barnet husker begivenhederne, der stammer fra tiden mellem 1916 til 1920, fra hans fyldte tredje år til ind i det syvende. At der overhovedet har fæstnet sig ganske klare billeder for mit indre blik fra disse tidlige år, kan kun forklares ved det oplevelsespres, som har sin baggrund i krigen. Til lykke for mig og min familie drejer det sig ikke engang om særlig dramatiske begivenheder; men netop derfor turde de billeder, jeg har at meddele, fortælle noget almengyldigt om et barns påvirkelighed og følsomhed over for en atmosfære af utryghed, angst og spænding, alvor, højtid og jublende befriet glæde. Afgørende er, om det må lykkes mig hos mine læsere at genskabe denne atmosfære.

Mit første bevarede synsindtryk, som er min første bevidste erindring overhovedet, er udpræget hverdagsagtigt intetsigende i sig selv. Jeg står i køkkenet og leger ved en stol. Foran mig har jeg en æske med små, fristende perlebolsjer i alle farver, fra røde, blå, gule til sølv og guld. Men jeg har det ikke spor morsomt, billedet har et skær af uhygge og angst i min bevidsthed, fordi der foregår noget afgørende i stuen inde ved siden af. Der taler min far med en nabo, og ophidsede stemmer trænger truende ud til mig og brænder oplevelsen ind i min hukommelse.

Nu ved jeg, at det må have været engang i begyndelsen af 1916, og at de talte om krigen; min far var så heldig at blive kasseret tre gange, men blev så endelig indkaldt i marts 1916.

I næste billede er jeg travlt optaget af at hjælpe mor med at pakke fars kuffert. Jeg er mægtig optaget af det og oprømt snakkende; for jeg klipper billeder ud af aviser og lægger dem ned mellem tøjet; dem skal far have med i krigen. Jeg ser kufferten tydeligt for mig endnu, slidt, lysebrun med mørke læderforstærkninger på de afrundede hjørner. Mange år efter fandt jeg mine udklip i servanteskuffen og var ikke så lidt stolt over, at de havde gjort hele krigen med, og at far havde passet så godt på dem. Jeg er stadig ikke kommet mig efter den oplysning, at det var mor, der havde taget dem op og lagt dem i servanten, lige så såre jeg vendte ryggen til.

Hun har villet skåne far!

Næste morgen var min situation en ganske anden; krigen var ikke spor spændende. Jeg ser mig siddende i sengen med morgenbakken foran mig. Men spejlægget var løbet ud i en stor, gul, kold plamage, der var ingen appetit, alt var opløst i sorg og gråd, og jeg skreg: Far itj fæddinsfæig. Far ikke felddienstfåhig! Replikken har andre nok husket for mig; men spejlægget og sorgen husker jeg.

Så er jeg på en endeløs vandring med mor ud ad landevejen mod syd. Det var vist, da far ventedes hjem på sin første orlov og måtte gå turen hjem fra Tønder.

Jeg ser den enlige soldat komme imod os i skumringen og er lidt efter en jublende rytter på fars skuldre hjem. „Når far kommer hjem, bliver jeg så glad, at jeg springer op gennem loftet og smider alle tørvæne ned i stuen,“ havde jeg sagt; men da manden skulle sove i mors og mit soveværelse, blev jeg vild og sparkede og skreg for at få ham ud. Min far var igen blevet en fremmed soldat.

Efterhånden blev krigen hverdag. Mor indrettede sig en blomsterbutik i stuen og fik travlt med at binde kranser. Vi slog os igennem, og bedstefar var vores støtte. Men angsten lå bagved og lurede. Min mors længsel efter far gav mig efterhånden den forestilling, at hun ville stikke af fra mig, hvis hun kunne se sit snit til det. Situationen blev akut en aften, da jeg vågnede op og fandt mig alene. Jeg fo'r til dørene og skreg. Det hjalp ikke, at jeg hamrede på dem, de var låsede, og mor var og blev borte. Lidt efter lidt faldt jeg dog til ro og kravlede under dynen igen.

Markedspladsen i Løgumkloster.

Jeg ser tydeligt loftslýset over min seng, det må have beroliget mig helt, så jeg kunne lægge min plan: Jeg ville sove roligt til næste morgen, så kunne jeg gå ind til tante Line, der havde sin lejlighed i vores hus, og bede hende hjælpe mig i tøjet, og så kunne jeg nok selv klare vejen ned til bedstefar og bedstemor i Lillegade og bo hos dem.

Mor kom jo da igen og sørgede godt for os, så jeg fik genoprettet min tillid til hende. Der skete også spændende ting. Mor lavede selv sirup, malede korn til kaffe og fremstillede kartoffelmel. Det var sjovt at føle på det hvide bundfald i baljen og få det til at knirke. Men maden var der ikke meget ved, stuede roer og marmelade og havregrød med avner i, „spyttegrød“, fik jeg nok af. Den smule kød, man fik for at stå i kø hos slagteren, rakte ikke langt. Slagteren var en bøs herre, og kunderne blev lukket ind én for én af Gamle Jacobsen, der slet ikke var til at snakke med i den situation. Han var ellers en sjov mand; for han var byens udråber og gik med æ klok, når der var noget nyt at melde.

Nå, vi klarede os ellers så nogenlunde i vor lille by. Kvinderne tog på hamstreture til omegnens bønder, engang hentede bedstefar og jeg en hel trækvogn fuld af flæskeskød hos en bonde i

Sjøgo, og hver aften gik jeg med mor i buldermørke til vores venner i Lillegade. De satte mælk ud under en balje, og mor bar spanden hjem under sit forklæde.

Man skulle jo passe på, naturligvis, der kunne nemt være nogen, der fik ondt af det. Vore naboer var alle hjemmetyskere og gode patrioter, nogle så pligttopfyldende, at de var ved at lide sultedøden af bare lovlydighed. Men efterhånden kneb det i en sådan grad for alle, at selv gendarmbesøg kunne udvikle sig til en farceforestilling. Vi gemte flæsket bort i tørvæne på loftet engang, og det var så spændende, at jeg måtte have luft. Jeg løb til vore tysk-sindede genboer og spurgte: Vo ha i jæs pot — vi ha vos i æ tøm? Hvor har I jeres skjult, vi har vores i tørvæne. Genboerne var heldigvis gode nok!

En engang dristede vi os til selv at fede en gris. Så var der travlhed, når rygten gik, at gendarmene kunne ventes. Grisen blev flyttet ind i vores værksted og anbragt i et hjørne med en afhængt dør for. Svinestien blev spulet og fejlet. Gendarmen havde kun pligt til at inspicere svinestien, så gik han igen. Men det *var* jo spændende, om grisen nu også kunne holde sin mund, mens han var i nærheden; den har nok fået sig en ekstra gift brændenælde.

Der var dog problemer nok i et samfund af kvinder og børn og gamle mænd. Tante Lines søn var ikke soldat, fordi han var epileptiker, og det var en gru at opleve hans anfald. En morgen var mor syg, og jeg blev sendt ind for at kalde tante Line til hjælp. Hun forlod straks lejligheden, og pludselig blev jeg mig bevidst, at jeg var alene med den farlige mand. Selv om han sad nok så fredeligt i køkkenet og spiste, blev jeg grebet af panik, fordi han sad mellem mig og yderdøren. Jeg kravlede langt ind under en sofa i stuens mørkeste krog og lå der med hamrende hjerte, til tante Line en evighed efter kom tilbage og udfriede mig. Havde far bare været hjemme!

Det var da godt, jeg havde bedstefar, selv om han boede helt nede i æ lilegae. Jeg ser ham gå tur i byens gader med mig ved hånden, og så var vi begge et par svært seje karle.

Han var i nærheden af de 60, høj og ranglet med et rødlig blond skæg, men allerede dengang ret svag af helbred. Men det står for mig, som var der en ganske særlig rankhed over ham. Han havde

Et kig ned ad Storegade i Løgumkloster.

temperament og var en glødende patriot, og der faldt mange bidske bemærkninger, når han gik omkring med sin sønnesøn ved hånden og forsvarede sin danskhed. Man var i almindelighed ikke bange for at tale rent ud af posen selv til tyskerne. Herregud, de var jo kun hjemmetyskere, hørte til, man havde kendt hinanden fra barnsben af.

Også *min* danskhed skulle demonstreres og prøves. Jeg husker en gang, det gik lidt hårdt til, da vi besøgte en landmand i Starup, der var ligeså fanatisk tysk, som bedstefar var dansk. Bedst som de stod og stak til hinanden på gårdspladsen, greb bonden mig i buksebagen og holdt mig hen over det store vandings-trug med hovedet lige over vandspejlet. »Vil do så sige, te do æ tysk!« råbte han.

Da gjaldt det om at bestå prøven, og det lykkedes.

At skræmme livet af børn var jo i det hele taget en yndet form for spøg i gamle dage. Det er vel forklaringen på, at man lærte at holde til det. Det var blot til at le ad, og denne oplevelse var et udtryk for, at man i daglig omgang kunne tage humoristisk på det, som i afgørende stunder måtte sætte dybe skel i befolkningen.

Det passede mig nu meget bedre, når bedstefar fortalte Danmarkshistorie for mig og bibragte mig den rette indstilling gennem malende kommentarer til krigsbegivenhederne.

Jeg står mellem hans knæ, og han sidder i gyngestolen, gerne i mørkningstimen, før vi endnu kunne tillade os at tænde i stuen.

Engang havde han forklaret mig, at nu var den tyske kronprins i æ ræu kneven, og havde åbenbart gejlet mig godt op; for jeg busede ud med det hos vores genboer. Jo, jo, jeg havde også lært at sige tyskerne æ vacht an.

Mest indtryk gjorde det på mig, da han fortalte, at Norderstrasse, hvor mor og jeg boede, ville komme til at hedde Markledgade, når vi engang blev danske igen. Da spådommen virkelig gik i opfyldelse, blev det mig en forunderlig bekræftelse på bedstefars ufattelige visdom.

Han snakkede meget om Hans Peter Hanssen fra Affenrå og lærte mig at elske franskmændene. Clemenceau var vores helt; men vi udtalte naturligvis navnet Klemenkau, og først mange år efter gik det en dag pludselig op for mig, at historietimens gamle tiger var identisk med min barndoms helt.

Mor udnyttede for resten min begejstring for de franske soldater på en skændig måde. Når hun om morgenen trak mig i mine røde, hjemmestrikkede underbukser, der kradsede så modbydeligt, at jeg vrælende værgede for mig, behøvede hun blot at synge: „Franzos mit de rode Hos“, så steg jeg i bukserne uden videre vrøvl.

Selv bedstefar var dog til sidst ved at komme i knibe, da han 1917 fik ordre til at stille som arbejdssoldat på Sild, med mindre han inden en fastsat dato tog arbejde ved landbruget.

Heldigvis lykkedes det ham hurtigt at arrangere dette hos en slægtning i Landeby, og indtil faren drev over, demonstrerede han sin indsats ved morgen og aften at vandre gennem byen med en rive over skulderen. Da må det have været synligt for mange, at den tyske hær var i nød; på mig gjorde det syn i hvert fald indtryk.

Som jeg voksede til, fik jeg jo legekammerater, og de var alle fra tysksindede hjem. Det er vel værd at nævne, at jeg kun husker ét tilfælde af konflikt mellem os på grund af det nationale. Den udviklede sig til, at jeg rev et tysk flag fra en af dem, tram-

Parti fra Holmplads.

pede det ned i sølen og tissede på det! — Så husker jeg ikke mere; men da må udfordringen altså have været særlig skrap.

Det undrer mig egentlig, at der ikke var problemer med sproget, mine kammerater havde nemlig tysk hjemmesprog, men må have talt den sønderjyske dialekt uden for hjemmets vægge. En gang spillede manglende sprogkundskaber mig dog et puds. Jeg overværede en dag, at mine kammerater spiste middagsmad og blev vidne til en scene, der var stærkt stimulerende for mit mundvand.

De hamrede gaffelen i bordet og råbte: „Mutti. Speck, Speck!“
Auch Speck für mich, Muttii!“

Da jeg den næste dag krævede ind på samme måde derhjemme, blev jeg umådelig lang i ansigtet, da mor lagde en luns bævrende flæsk på min tallerken, og jeg har aldrig forvekslet Speck og Fleisch siden.

Blev vi syge, var vi leveret i dobbelt forstand. Den gamle Sanitätsrat var en kolerisk herre, der hersede med sine patienter, så selv min mor rystede for ham som et espeløv — måske fordi han dømte de fleste til „at have det i lungerne“.

Men hos tandlægen oplevede jeg min barndoms største triumf.

Efter en hård nat med tandpine blev det klart, at tanden måtte ud. Dentist Petersen var ganske vist soldat; men det ansås ikke som en hindring, da hans mandhaftige kone med succes havde overtaget virksomheden. Denne dag led hun imidlertid sit — måske eneste — nederlag.

Hun tog venligt smilende imod, og jeg blev anbragt i stolen, mens hun fortsat snakkede beroligende og så ufarlig ud i sit store køkkenforklæde.

Men så vendte hun sig om mod instrumentskabet, og et øjeblik efter var hun der med tangen for at snuppe tanden. Jeg lod mig imidlertid ikke overrumple, kneb blot munden fast sammen og hvinede, og alle hendes og mors overtalelsesforsøg var forgæves.

Men konen var opfindsom. Jeg skulle rigtignok slet ikke have trukket tand ud, jeg skulle have lov at komme ned i gården og se æ kyllæ.

Så traskede vi frem og tilbage langs trådnettet og så på høns, og der blev udvist megen hittepåsomhed for at få mig til at glemme situationen og snakke. Men jeg havde set, at madam Petersen havde tangen gemt under forklædet, så jeg var ikke til at tøjpe.

Med tænderne fast sammenbidt stirrede jeg på italienerne bag trådnettet, så billedet sidder endnu, og tangen blev under forklædet. Mor måtte tage til Tønder med mig næste dag for at finde min overmand; og min grandtante forærede mig en tromme for min „tapperhed“.

Krigen var for alvor blevet hverdag; men så kom der endelig skred i tingene, og mit næste erindringsbillede må være fra april 1918.

Jeg stormløber jublende over gårdspladsen med et flyveblad flagrende i hånden. Far var hjemme på orlov og sad netop å æ vandhus, da det kom; men de gode nyheder skulle overbringes uopholdeligt. Fra den orlov rejste han glad af sted til Angerburg i Østpreussen, hvor han havde haft held til at holde sig som sygepasser under hele krigen, fordi han malede billeder for æ Stabsarzt — og så kom våbenstilstanden.

Jeg kom nu i skole og gik i tysk skole til ind i anden klasse. Igen undrer det mig, at jeg ingen tanker har gjort mig om spro-

Et gammelt hjørne ved Lillegade.

get. Det har altså været en selvfølge, at der taltes tysk i skolen, og tvesprogede må vi have været fra små. Tonen var ellers i høj grad præjsisk. Lærer Mohr herskede med skrappe midler allerede blandt os i første, han uddelte nødder med sin ringfinger og slog med linealens skarpe kant. Mest mærkværdigt blev skolestuens rangforordning administreret, idet vi ikke blot var placeret i nummerorden efter dygtighed, men hvert øjeblik i timen kunne risikere op- eller nedrykning efter svarenes kvalitet. Det kunne give anledning til hjerteskrærende scener; jeg husker en dreng, der klamrede sig skrigende til førstepladsen, som han nylig havde erobret, men nu måtte vige for en anden. Så fik han nogle rap af stokken og blev smidt helt ned på æ Schlingel-bænk, der ellers var reserveret de helt umulige bølle drenge.

Værst gik det ud over Mohrs egen søn. Han var endnu ikke skolepligtig, men bragte somme tider faderen frokostpakken, og så blev han kommanderet til at sætte sig og deltage i undervisningen. Klarede han nu ikke faderens spørgsmål, gik denne amok og lod sit raseri gå ud over drengen, så det var en gru at overvære det — en lille spinkel og ligbleg dreng.

Det er ikke underligt, at jeg godtede mig, da Mohr led sit ne-

derlag, fordi hans fanatiske patriotisme løb af med ham. Det skete på afstemningsdagen. Vi kunne se hans tyske flag fra vores have og undrede os, da han, i trods mod afstemningsresultatet, lod det hænge natten over i den piskende storm og regn, så det blev slidt i laser.

Hen på formiddagen den næste dag kommer så skolens leder, den gamle rektor Petersen, i stram march trods sit halte ben og med den frygtede sorte stok med sølvhåndtaget stødende hårdt i jorden. Han passerede mit hjem på vej til lærer Mohr for at kalde ham til orden. Nogle minutter senere gled flaget ned fra den tyske flagstang.

Men tilbage til skolen, hvor jeg rykkede ind i anden klasse til mere tilfældige forhold under skiftende hjemsendte soldaterlærere. Jeg husker den sidste — i uniform i klassen — men nu er stramheden og disciplinen røget sig en tur med håbet. Han sad mest og snorkede på katederet, og vi passede os selv.

Men nu var der også sket store ting. De første danske lærere, Holger Skovmand og frk. Petersen, var kommet og underviste i samme skolebygning — på den anden side af gangen.

En dag spurgte uniformen deroppe, hvem af os der skulle have dansk, og nogle rejste sig og fik lov at gå med det samme. Jeg meldte mig ikke, måtte først hjem og have det bekræftet, det var simpelt hen for godt til at være sandt.

Næste dag rejste jeg mig så midt i en time og — *gik over gangen til dansk*. Her var der liv og glade dage, sang og lystighed — og vi havde megen lystighed til gode og mange sange at lære.

En dag hentede far og jeg vort flag. Vi fik det udleveret i Chr. Skovs gård, og det blev taget op af en stor egetræskiste, der stod i gårdens forstue. Jeg troede, Skov havde haft flagene gemt der gennem hele tyskertiden. Hejse flaget måtte vi ikke endnu; men én vovede det en uge før tiden, og det var Jørgen Andersen på Sølstedgaard.

Så listede vi da ned på kirkestien og stod og stirrede på det vajende Dannebrog.

Resten er egentlig lutter forvirring i hovedet på mig. Lutter festdage, masser af mennesker, alt for mange indtryk. Fra afstemningsfesten sidder ét stærkest: jeg så en mand, der talte med fingrene — en døvstum havde jeg aldrig set i Kloster før.

Så er jeg, som alle de andre skolebørn i Sønderjylland i de dage, med uden for byen i hvid bluse og rødt skærf, en evighed at vente i ulidelig spænding: *Kongen skal komme*.

Og så er han der pludselig og slet ikke ridende på den hvide hest — og borte igen, næsten før man fik set ham.

Og så er der aftenfesten, hvor min mor stod som den unge sønderjyske pige i et smukt tableau, der senere blev udsendt som postkort og altså er det eneste af mine billeder, der er fastholdt af en fotograf.

Og så er vi hjemme i Markledgade.

★

De fire fotos, der illustrerer artiklen, stammer alle fra postkort, fremstillet i tiden o. 1918-20. (Carsten Hansen, Løgumkloster, og Hans Beck, Tønder).